

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АРТЕФАКТНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 4

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АРТЕФАКТНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 4

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2021

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

М 74

Рецензенти:

- Леміш Н.Є.** доктор філологічних наук, професор
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова (м. Київ)
- Славова Л.Л.** доктор філологічних наук, професор
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (м. Київ)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 5 від 27 травня 2021 р.*)

Колектив авторів:

Аладько Д.О., Деменчук О.В., Калініченко М.М., Кучма Т.В., Мізін К.І., Орел І.І.,
Павлова О.І., Павловська Л.О., Толчєєва Т.С., Чеберяк А.М.

Мовна концептуалізація артефактного простору людини
М 74 : колективна монографія / кол. авт. ; голов. ред. О. Деменчук. Рівне: РДГУ,
2021. 139 с. (Історія та сьогодення філологічної науки ; т. 4).

Linguistic conceptualisation of person's artifact space
: Collective work / auth. ; O. Demenchuk (ed.). Rivne: RSUH, 2021. 139 p.
(History and Contemporaneity of Philological Science ; v. 4).

У колективній монографії представлено розвідки, предметом аналізу яких є проблематика реконструкції мовної картини артефактного світу людини. На матеріалі германських, романських та слов'янських мов (англійська, німецька, французька, чеська, польська, болгарська, українська, білоруська, російська) розглянуто низку актуальних питань, присвячених семантичному моделюванню артефактного простору людини, аналізу артефактних номінацій, дослідженню механізмів формування та реалізації артефактних концептів.

The collective work deals with the linguistic reconstruction of person's artifact world. Based on the Germanic, Romance and Slavic languages (English, German, French, Czech, Polish, Bulgarian, Ukrainian, Belarusian and Russian), the paper focuses on the topical issues related to the semantic modelling of person's artifact space, analysis of artifact designations, study of artifact concepts.

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

ЗМІСТ

**СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ
АРТЕФАКТНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ**

<i>Деменчук О.В.</i> АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ ЯК ДЕСКРИПТОРИ АНТРОПОМЕТРИЧНИХ СМИСЛІВ	6
--	---

<i>Мізін К.І.</i> АРТЕФАКТНИЙ КОД КУЛЬТУРИ В СЕМАНТИЦІ УСТАЛЕНИХ ПОРІВНЯНЬ	21
---	----

<i>Толчєєва Т.С.</i> СИГНІФІКАТИВНІ АРТЕФАКТИ-МІФОЛОГЕМИ В ЕТНОМОВНІЙ СВІДОМОСТІ БРИТАНЦІВ ТА СХІДНИХ СЛОВ'ЯН ..	37
---	----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
У ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ**

<i>Аладько Д.О.</i> СЕМАНТИЧНИЙ СТАТУС НОМІНАЦІЙ ПОСУДУ В МЕЖАХ КЛАСУ АРТЕФАКТІВ	63
---	----

<i>Кучма Т.В.</i> АРТЕФАКТИ У ВЕРБАЛЬНИХ АСОЦІАЦІЯХ	77
---	----

<i>Павлова О.И.</i> АРТЕФАКТНЫЕ НОМИНАЦИИ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ (НА МАТЕРИАЛЕ АНГЛИЙСКОГО, ФРАНЦУЗСКОГО, РУССКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ)	87
--	----

<i>Павловська Л.О.</i> АРТЕФАКТ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СЕМАНТИКИ РИТУАЛЬНИХ ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	95
--	----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
У НАЦІОНАЛЬНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ**

<i>Орел І.І.</i> НОМІНАЦІЯ АРТЕФАКТІВ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ	105
---	-----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
У ПРОСТОРИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

<i>Чеберяк А.М.</i> СИМВОЛИ І АРТЕФАКТИ РОСІЙСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНОЇ ГРИ В РОМАНІ Т. ТОЛСТОЇ «КИСЬ»	117
---	-----

**АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ
ЯК ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

<i>Калініченко М.М.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВЕСНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В СУЧАСНІЙ ГУМАНІТАРИСТИЦІ	127
--	------------

- Василько, З. (2003). *Символізація значення слова в українському фольклорному мовленні (на матеріалі фауноназв у казках, піснях і пареміях)*. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ.
- Тищенко, О. (2008). Мовно-культурний образ «своїх» і «чужих» в етнономінаціях: семантика і прагматика (на матеріалі західно- і східнослов'янських мов і фольклору). *Слов'янський вісник. Серія «Філологічні науки», 7, 3-4.*
- Топоров, В. (1995). *Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического*. Москва: Прогресс.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- АУФС: *Англо-український фразеологічний словник* (2005). Київ: Знання.
- БНТ-ППГ: *Българско народно творчество* (1963). София: Български писателъ.
- Войт.: *Українська міфологія* (2002). Київ: Либідь.
- ФСУМ: *Фразеологічний словник української мови* (1999). Київ: Наукова думка.
- Фр.: *Галицько руські народні приповідки*. (1901). Львів: Наукове товариство імени Шевченка.
- SČFI: *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné* (1988). Praha: Academia.
- Smith: *The Oxford dictionary of English proverbs*. (2015). Oxford: Oxford University Press, Clarendon.

АРТЕФАКТНІ НОМІНАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Орел І.І.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

НОМІНАЦІЯ АРТЕФАКТІВ У СТРУКТУРІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Постановка проблеми. Дослідження способів і засобів вербалізації ментальних структур (зокрема, стереотипів) у різних національних мовах присвячено низку досліджень (Алефіренко М.Ф., Арутюнова Н.Д., Бацевич Ф.С., Вежбицька А., Кубрякова О.С., Патнем Г., Рассел Б., Селіванова О.О., Стернін Й. та ін.), які ґрунтуються на антропоцентричній парадигмі вивчення співвідношення людина-мислення-мова. Стереотип як ментальне утворення, як елемент мислення людини, як когнітивна одиниця пам'яті, за допомогою якої проходить процес категоризації об'єктів реального світу, втілюється мовними засобами і фіксується у свідомості у формі конвенційних комунікативних смислів. Референтне співвідношення стереотипізованого образу чи стереотипізованої схеми дії представляє семантика одиниць мовлення на позначення стереотипу (Арутюнова Н.Д., Буряк В.В., Куайн У.О., Лінский Л., Любімова С.А., Стросон П.Ф., Шутова М.О. та ін.).

Важливим питанням у межах проблем номінації стереотипів вбачаємо вибір мовних знаків, які співвідносять мовне з позамовним, відображаючи результати мислення у мовленні. Відомо, що мислення має національно-культурну специфіку, оскільки оперує ментальними образами, уявленнями, схемами / сценаріями поведінки. Національно-культурна інформація передається у структурі номінативів, які лінгвалізують процеси і результати мислення, відображаючи НКС, через метафоричне переосмислення артефактних образів. Образ, що лежить в основі переосмислення, відображає певні (не всі) ознаки артефактів. Вибір тих чи інших ознак, їх метафоричне чи метафтонімічне перетворення для

мотивації номінації стереотипного уявлення має виключно національно-культурний характер, розуміння особливостей якого становить практичну цінність для сучасної міжкультурної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення способів і добору засобів вербалізації стереотипів описано у дослідженнях українських, вітчизняних та зарубіжних мовознавців. Мовне значення і комунікативний смисл мовних знаків на позначення стереотипів у типологічному висвітленні на матеріалі прозових творів описано у дисертаційному дослідженні Буряк В.В.; досліджувалися питання вербалізації українських гендерних стереотипів на матеріалі радянської і сучасної української публіцистики у розрізі вивчення лексичних компонентів концепту СВЯТО (Ткаченко Ю.В.); розглянуто метафору як один із способів вербалізації гендерних стереотипів (Сукаленко Т.); з'ясовано контенсивно-формальну таксономію етнокультурних стереотипів та співвідношення стереотипу і його мовного знака (Шутова М.О.).

У вітчизняному мовознавстві розглянуто питання зіставного порівняння способів вербалізації етнічних стереотипів у російських і німецьких пареміях (Циннекер Т.Г.); описано мовні засоби, використані для вербалізації стереотипних уявлень про дощ у китайській і російській мовах (Сянфей М.); засоби вербалізації категорії етнічності як способу омовлення етнічних концептів і стереотипів (Сіроткіна Т.А.); вербалізація емоцій з урахуванням вікових і гендерних відмінностей (Іванова І.С.). Питання вербалізації гендерних стереотипів посідає особливе місце у сучасних лінгвістичних студіях. Досліджені лінгвокультурологічні особливості вербалізацій гендерних стереотипів на матеріалі російської і англійської мов (Толмачева В.В.); мовні засоби реалізації гендерних стереотипів (Жиетнаєва С.С.); номінація жіночих гендерних стереотипів у американській лінгвокультурі (Толмачева І.Ю.); гендерні стереотипи і засоби їх вираження (Мілованова М.В.) тощо.

У німецькому мовознавстві питання мовної репрезентації стереотипів представлені дослідженнями вербального вираження ознак соціальних груп (Coray R.; Wowro I.; Erbova B.), мовної реалізації гендерних стереотипів на матеріалі публіцистики: жінка в політиці й економіці (Könntop I.), компаративні і оцінні мовні засоби репрезентації стереотипів (Janikowski T.), мовне відображення авто- і гетеростереотипів як елемент комунікації (Kалмаер В.).

Постановка завдання. Попри значну кількість проведених досліджень у галузі мовного вираження стереотипів з метою виявлення лінгвокультурологічних особливостей вербалізації соціальних, етнічних гендерних стереотипів, класифікації мовних засобів для репрезентації стереотипів, виявлення одиниць мови, характерних для гендерної, вікової, професійної стереотипізації тощо, низка питань щодо способів і засобів вербалізації етнокультурних стереотипів лишається не достатньо вивченою.

Матеріалом пропонованого дослідження обрано німецькі ФО на позначення етнокультурних стереотипів. Нашу увагу привернули ускладнені мовні знаки, які мають структурним компонентом назви німецьких артефактів. **Актуальність** дослідження зумовлено підвищеним інтересом сучасних студій до проблем номінації, до способів передачі НКІ у семантичній структурі мовних знаків, до шляхів омовлення фрагментів позамовної дійсності, мотивації вибору номінативів для їх вербалізації, аналізом семантичної структури обраних номінативів для виявлення / виокремлення семних компонентів, які передають НКІ. Дослідження вербалізації німецьких стереотипів засобами ФО із структурним компонентом номінативом-артефактом проводиться вперше.

Метою розвідки визначено виявлення семантичних компонентів номінативів-артефактів у структурі ФО, які у результаті переосмислення репрезентують німецькі стереотипи. Для досягнення указаної мети необхідно виконати такі **завдання**: уточнити поняття артефакту в лінгвістиці; виявити конструктивне значення номінативу-артефакту в структурі ФО; з'ясувати референтне співвідношення ФО на позначення стереотипу; здійснити семантичну класифікацію досліджуваних ФО на основі виявлених референтних зв'язків; розкрити вплив компонентів значення номінативу-артефакту на формування фразеологічної семантики (виявити зв'язок позамовного із мовним – яка ознака образу використана для переосмислення, який семантичний компонент найменування артефакту використано для номінації стереотипу).

Виклад основного матеріалу. Під артефактом розуміють, будь-який створений або модифікований людьми, об'єкт, явище/ процес чи властивість процесу / предмету, поява яких є свідченням втручання людини (ПУМК); матеріальний елемент, фізичний об'єкт культури народу (Красноглазов, 1995, с. 7), художній образ у розрізі культурно-семантичного поля літератури (там само, с. 4). До культурного надбання відносять не лише матеріальні об'єкти,

предмети, чи художні образи, а також і традиції, ритуали, норми, духовні цінності (Багдасар'ян, 1994, с. 120). Традиції, ритуали, звичаї корелюють із стереотипною поведінкою, елементи якої теж мають вербальне вираження.

У німецькому мовознавстві поняття артефакту трактується з погляду культурології і розуміється як штучно створений об'єкт, предмет, який отримав свою форму через людське втручання (DUDEN); як матеріальні і нематеріальні прояви людської діяльності, відображені у архітектурі, скульптурі, одязі, формах повсякденного вжитку: предметах, правилах ведення господарства, ритуалах, історіях, анекдотах, жартах, фольклорних текстах (IKUD). Звернемо увагу на те, що німецькі дослідники зараховують до артефактів тексти.

З огляду на проведений аналіз з'ясуємо, що трактування феномену артефакту досить широке і не визначене остаточно. На думку Вартофського М., артефакти виконують у розвитку національної культури таку саму функцію, як гени у біологічній еволюції (Wartofsky, 1979, р. 204). Тобто, артефакти, не дивлячись на їх матеріальну чи нематеріальну природу, є не лише елементами, але й трансляторами національно-культурної інформації, яку отримує суб'єкт у результаті інтерпретації змісту артефактів, їх призначення чи функції.

Розуміння артефактів як поєднання матеріального та ідеального підтверджує тезу про діалектичну єдність культури. Матеріальні артефакти виникають у результаті необхідності втілення думки про щось ідеальне. Тому думка, сформована в умовах національно-культурного простору, матеріалізується у форму предмету, який має для представників національної культури, насамперед, не матеріальне, а духовне значення. На нашу думку, матеріальний артефакт може мати бінарне значення для носіїв культури: і як матеріальний об'єкт (тому що виконаний із дорогоцінних металів/ матеріалів), і як елемент духовного світу (використовується у ритуалах, обрядах; якщо це текст, то аналіз його семантики розкриває когнітивні знання, пояснює національно-специфічне світобачення, диктує певні правила поведінки).

У межах пропонованої розвідки розгляд структури ФО на позначення німецьких гетеростереотипів не виявив номінативів-артефактів. Тому до нашого дослідження залучаємо лише німецькі автостереотипи, репрезентовані засобами досліджуваних мовних одиниць.

У ході розгляду структури ФО із компонентом артефактом з'ясовано, що номінативи артефактів (іменники) виконують смислоутворюючу функцію у процесі формування фразеологічного значення. Назви артефактів відсилають до внутрішньої форми ФО і корелюють з національно-культурним образом або пресупозицією. Фразеологічний семіозис відбувається на основі виокремленої ознаки образу внутрішньої форми/ пресупозиції, що переосмислюється.

Оскільки переосмислюється ознака образу матеріального чи духовного світу мовців, то мовне позначення, використане для номінації результату мислення, має референтне співвідношення з НКС. Арутюнова Н.Д. розуміє референцію як відношення актуалізованого імені чи іменного вираження до об'єктів дійсності, що визначає логічний зміст судження і його істинність (Арутюнова, 1982). Референтний зв'язок мовного знака і предмета об'єктивного світу відбувається через семантику. Точніше кажучи, через компоненти семантичної структури, у якій денотат пов'язаний з предметом, а сигніфікат і конотат представляють понятійний зміст. У такий спосіб реалізується семантичний дуалізм – мовний знак вказує на предмет і одночасно повідомляє про нього (див. Арутюнова Н.Д.).

Номінативне позначення об'єкта засобами ФО (його вербалізація) розглядаємо як ідентифікацію референта, що у лінгвістиці (згідно з теорією Рассела Б.) називається дескрипцією (описовою номінацією). Відомі два типи дескрипції: визначена і невизначена. Денотативні / називні вирази (загальні назви, іменні словосполучення), номінуючи один предмет, вважаються одиничними (визначеними) дескрипціями. Невизначені дескрипції можуть співвідноситися з декількома предметами (Рассел, 1982, с. 41).

Вітчизняні дослідники (Арутюнова Н.Д., Вольф О.М., Селезнев М.Г.) розуміють під дескрипцією іменникові назви інтродуктивної (невизначеної / неповної), ідентифікуючої (асоціативно-образне позначення предмета) та кваліфікативної (оцінної, або визначення нових характеристик за допомогою актуальних на сучасному етапі ознак, що виникли у результаті переосмислення відомого образу) номінації. Кваліфікативна номінація має властивість змінюватися на вимогу часу. Відомі ознаки образу можуть бути повторно переосмислені (вторинний семіозис) з урахуванням сучасних потреб мовців.

Процес номінації Кубрякова О.С. пояснює як закріплення мовним знаком усвідомленої і впорядкованої у свідомості людини ментальної структури (Кубрякова, 1995, с. 253), а мовне значення є

когнітивним конструктом, який сформувався у ході процесу категоризації (Кубрякова, 1981, с. 10).

Тому проблеми семантики поділяють на теорію значення і теорію референції, вказуючи на їх відмінні риси. До основних понять теорії значення відносять проблему визначення поняття «значення» і «значимість» (наявність значення), синонімії (як тотожність значень), аналітичності (істинність через наявність значення). Головними поняттями теорії референції вважають найменування, істинність, денотація (зв'язок з предметом), екстенціонал (об'єм поняття) (Арутюнова, 1982). Проте, зазначимо, що дослідження способів поєднання мовного з позамовним чи відображення позамовного у семантичній структурі мовних знаків не можливе без аналізу референції (співвідношення компонентів структури семантики одиниць мови з ознаками предметів, які вони номінують).

Аналіз номінації ментальних структур (стереотипів) засобами ФО з компонентом номінативом-артефактом не можливий без дослідження референтного взаємозв'язку. Вважаємо, що лише такий розгляд розкриє сутність семантики і специфіку національно-культурного світобачення, виявивши екстенціонал і ментальний характер мотиваційних процесів номінації, вибору ознак образу, які переосмислюються для ідентифікації фрагмента позамовної дійсності.

Матеріал нашого дослідження виявив ФО, компонентами яких є номінативи, що позначають матеріальні і нематеріальні артефакти.

До матеріальних артефактів належать: 1) побутові назви: а) одягу: *das ist Jacke wie Hose* (щось не має значення); *Das Hemd ist mir näher als die Hose* (мої власні інтереси мені важливіші) (Halbriter); б) взуття: *Ein Pantoffelheld sein* (бути підкаблучником) (Halbriter); *Er/Sie verträgt einen guten Stiefel* (бути стійким до алкоголю/ вміти багато випити і не п'яніти); *Der steht aber unter dem Pantoffel* (не мати власної думки); *Die Schuhe stehen lassen* (померти) (RRSS); в) посуд: *wie Topf und Deckel zusammen passen* (пасувати один одному – про пару); *nicht alle Tassen im Schrank haben* (бути несповна розуму); г) страви: *den Braten / Speck riechen* (пахне смаженим – небезпека); *es geht um die Wurst* (йдеться про серйозні речі); 2) назви артефактів на позначення символів, що мають міфологічне походження і використовувалися чи використовуються і до сьогодні: *auf den Hund kommen* (зубожіти, розоритися – у Середньовіччі зображення собаки на дні скрині використовували як символ-оберіг від злодіїв); *einen glücklichen Pfennig haben* (мати щасливу монету, зазвичай, знайдену)

(WRRiASUS); 3) фольклорні артефакти (тексти казок/ міфів/ переказів, паремії, казкові герої, фольклорні події тощо): *Hinter sieben Bergen bei den sieben Zwergen* (десь дуже далеко – із казки про Білосніжку); *Man muß viele Frösche küssen, ehe man seinen Prinzen findet* (потрібно перецілувати багато жаб, поки знайдеш свого принца); *Sieben auf einem Streich* (сімох одним ударом); *einen Rapunzelzopf haben* (мати густе довге гарне волосся); *Siebenmeilenstiefel* (семимильні кроки); 4) архітектура і скульптура: *stehen wie der Junge von Meissen* (стояти як телепень – у основі ФО образ порцелянової фігурки хлопчика (який мав дурнувятий вираз обличчя), що стояла біля входу на фабрику посуду у м. Майсен); *bis in die Puppen* (дуже довго); 5) тексти (жарти, анекдоти, загадки: *Was sagt ein Hai, nachdem er einen Surfer gefressen hat? – Nett serviert, so mit Frühstücksbrettchen* (що скаже акула після того, як з'їсть серфера? – Було гарно сервіровано, навіть на підносі (сніданок німці традиційно сервірують на невеликих дерев'яних підносах); Ehemann: *Du hast doch einen Vogel!* Ehefrau: *Ich weiß, mein Spatz!* (Чоловік: (досл.) У тебе пташка в голові! Дружина: я знаю, мій горобчику! (ФО *einen Vogel (im Kopf) haben* – бути несповна розуму/ бути дурним – стереотипне уявлення (виникло на основі міфологічних вірувань) про невисокі інтелектуальні здібності людини).

До нематеріальних артефактів відносимо: 1) національні та релігійні свята з їх традиціями; 2) вірування, забобони; 3) образи літературних героїв/ їх ідеалізовані або гіперболізовані негативні риси; 4) правила поведінки, норми, які утворилися на основі вірувань і забобонів.

Аналіз структури досліджуваних ФО виявив, що не всі усталені мовні знаки на позначення етнокультурних стереотипів мають у своєму складі номінатив-артефакт. Низка ФО транслюють артефактну інформацію імпліцитно, оскільки виникли на основі національно-культурної пресупозиції. Такі ФО розглянемо у наступних розвідках.

Семантична структура ФО, яка має у своєму компонентному складі номінатив-артефакт, володіє необхідним набором семантичних складників, що забезпечують реалізацію референтних взаємозв'язків, денотативну, сигніфікативну і конотативну інформацію (із емоційно-оцінним компонентом включно). Наприклад, ФО *es geht um die Wurst* (йдеться про серйозні речі; (досл.) йдеться про ковбасу) репрезентує стереотипне уявлення про життєво важливі речі для людини. Зауважимо, що жартівливого

відтінку значення указана ФО не має (див. WRRiASUS). ФО *etw., jmd. ist jmdm. Wurst* (комусь щось все рівно/ хтось байдужий) представляє стереотипне сприйняття байдужості, відсутності інтересу до ч.-н./ к.-н. Ускладнені мовні знаки виникли на основі образу *Wurst*, ознаки якого зазнали національно-культурного переосмислення. Семний аналіз лексеми *Wurst* виявив такі компоненти її ядерно-периферійної структури: 1) продукт харчування із подрібненого м'яса, інколи з додаванням крові, зі спеціями, 2) наповнене у штучну чи натуральну оболонку, 3) щось, що подібне на ковбасу – продовгуватої округлої форми (тісто), 4) свіжа, копчена, особлива, домашня (OL; DUDEN); 5) варена, печена, 6) тверда, м'яка, 7) кров'янка, ковбаски, 8) щось, що зовні подібне за формою (екскременти тварин) (DWDS).

Перші відомості про ковбасу зустрічаються у Гомера («Одиссея»), де описується страва, приготована із шлунку тварини, наповненого жиром і кров'ю. Перша згадка про ковбасу у німецьких текстах датована XI ст. Про популярність цієї страви свідчить велике різноманіття сортів ковбаси у сучасній Німеччині. Про любов німців до цього продукту свідчить значна кількість ФО із компонентом *Wurst*, зафіксованих у мові.

Ковбаса вважалася недорогим продуктом, оскільки для її приготування обиралися різні частини м'яса, на противагу печені, яка готувалася із найкращого м'яса (страва для багатих людей). Якість фаршу для ковбаси вважалася сумнівною, оскільки інгредієнти були не завжди відомі, через що ковбаса часто мала не дуже апетитний вигляд. Походження ФО *etw. jmd. ist jmdm. Wurst* пов'язують саме із способом приготування фаршу для ковбаси (не має значення, що там використано) (WRRiASUS).

Факт мови свідчить, що стереотипне уявлення про байдужість вербалізоване у результаті категоризації однієї з ознак образу *Wurst*. Переосмислення однієї із семем ядерної семи (продукт харчування із подрібненого м'яса) смислоутворюючого лексичного компонента ФО сприяло вибору номінативу (назви артефакту) для вербалізації стереотипного уявлення про відповідний емоційний стан людини. Референтна співвіднесеність ФО і поняття «байдужість» виражається через дескриптивну невизначену ідентифікацію. Активована комплексна процедура номінації: інтродуктивна, ідентифікуюча та кваліфікативна.

Інтродуктивна номінація денотату «байдужість» представлена національно-специфічним баченням образу популярного продукту харчування. Тому для вербалізації цієї ментальної структури обрано

відповідну мовну форму, яка набором сем вказує на ознаки стереотипного образу. Структура значення обраної і переосмисленої семи номінативу-артефакту забезпечує ідентифікуючу номінацію – асоціативно-образне позначення предмета позамовної дійсності. Переосмислені ознаки образу виражають кваліфікативну оцінку через виокремлення семемі (м'ясне наповнення низької/ сумнівної якості) ядерної семи номінативу-артефакту. Семемна інформація про якість предмету імпліцитно присутня у лексичному значенні номінативу *Wurst*. Імпліцитний характер інформації ознак образу має стереотипний характер. Саме імпліцитність, на нашу думку, вказує на стереотипність сприйняття ознаки образу. Характер імпліцитної інформації передає емоційно-оцінне значення стереотипізованого предмета. Оцінний компонент конотації ФО визначаємо як амбівалентний, який виявляє позитивне або негативне ставлення лише у межах певного прагматичного оточення.

ФО *es geht um die Wurst* (зафіксовано у 1881 році у Лейпцігу) вербалізує стереотипне уявлення про щось важливе, вказуючи на пресупозицію національно-культурного характеру, пов'язаного із популярним продуктом харчування. Вираз походить із сфери національних забав на великі свята (дістати ковбасу, видершись на високий стовп; «вивудити» ковбасу із води; ковбаса як приз за влучну стрільбу тощо). Оскільки не всі люди мали свиней і змогу виготовити улюблений продукт харчування, то приз у вигляді ковбаси вважався дуже цінним (життєво важливим продуктом) (WRRiASUS).

Аналізована ФО вербалізує стереотипне уявлення життєво важливих предметів для людини (їжа) у ході комплексної номінації. Інтродуктивна невизначена номінація реалізується через використання тої самої мовної форми (*Wurst*), але актуалізує іншу семему ядерної семи (продукт харчування). Зазначена семема реалізує ідентифікуючу номінацію, вказуючи на асоціативно-образне стереотипне бачення важливого у німецькому соціумі продукту. Реалізація оцінних ознак образу через імпліцитно трансльовану національно-культурну інформацію засобами семемі ядерної семи забезпечує кваліфікативну номінацію. Емоційно-оцінний компонент конотату передає позитивну оцінку ознак стереотипного образу.

У результаті аналізу референтних зв'язків німецьких ФО із компонентом номінативом-артефактом, які позначають етнокультурні автостереотипи, виявлено, що досліджувані одиниці мови вербалізують такі стереотипні ознаки: 1) інтелектуальні характеристики (*Der steht aber unter dem Pantoffel* – не мати власної

думки / бути дурним; *sich ins Hemd/ sich in die Hose machen* – злякатися); 2) моральні ознаки (*Den Gürtel enger schnallen* – бути економним, (укр.: затягнути пасок (через фінансові труднощі); *Für jemanden das letzte Hemd hergeben* – бути готовим на все заради когось (відданість); 3) вольові характеристики (*Hampelmann sein* – бути безхарактерним; *Etwas auf seine Kappe nehmen* – брати на себе відповідальність за щ.-н.); 4) емоційні ознаки (*am Pranger stehen* – осоромитися, зганьбитися); 5) фізичні ознаки (*Kerl wie ein Bär* – фізично міцний парубок; *Den Kinderschuhen entwachsen sein* – вирости (про дитину); *Dir kann man ja im Gehen die Schuhe besohlen* – бути дуже повільним).

Висновки. Отже, артефакт розуміємо як створений предмет, або явище чи процес, які виникли у результаті втручання людини і є культурним надбанням народу у матеріальному і нематеріальному проявах. Слідом за німецькими мовознавцями до артефактів відносимо тексти.

З'ясовано, що у структурі ФО номінативи-артефакти виконують смислоутворюючу функцію. Найменування артефактів корелюють із національно-культурним образом чи пресупозицією, який / яка лежить у основі внутрішньої форми ФО, і адресують до його ознак. У процесі фразеологічного семіозиму бере участь виокремлена ознака образу внутрішньої форми. Переосмислюється ознака образу матеріального чи духовного світу етнокультурного середовища, тому мовне вираження результату мислення, має референтне співвідношення з НКС.

У ході проведеного аналізу референтного зв'язку ФО на позначення етнокультурного стереотипу встановлено, що номінативи-артефакти у структурі ускладнених мовних знаків забезпечують процес вербалізації шляхом актуалізації національно-культурної інформації через семіми ядерних сем стержневих лексичних конститuentів. Стереотипний образ категоризується на основі виразних для мовців ознак, мовне втілення яких забезпечують ФО, що володіють відповідним набором сем / семем, які здатні ідентифікувати на мовному рівні виокремлені у образі ознаки.

Результат вивчення фактичного матеріалу нашого дослідження виявив ФО, компонентами яких є назви, що позначають матеріальні і нематеріальні артефакти. До матеріальних артефактів належать: 1) побутові назви: а) одягу; б) взуття; в) посуд; г) страви; 2) назви артефактів на позначення символів, що мають міфологічне походження і використовувалися чи використовуються і до сьогодні;

3) фольклорні артефакти (тексти казок/ міфів/ переказів, паремії, казкові герої, фольклорні події тощо); 4) архітектура і скульптура; 5) тексти (жарти, анекдоти, загадки). До нематеріальних артефактів відносимо: 1) національні та релігійні свята з їх традиціями; 2) вірування, забобони; 3) образи літературних героїв/ їх ідеалізовані або гіперболізовані негативні риси; 4) правила поведінки, норми, які утворилися на основі вірувань і забобонів.

У ході розгляду референтних зв'язків німецьких ФО із компонентом номінативом-артефактом, які позначають етнокультурні автостереотипи, розкрито, що досліджувані одиниці мови вербалізують такі стереотипні ознаки: інтелектуальні характеристики; моральні ознаки; вольові характеристики; 4) емоційні ознаки; фізичні ознаки.

Перспективами подальших розвідок вбачаємо вивчення німецьких ФО на позначення етнокультурних стереотипів, що виникли на основі пресупозицій і містять імпліцитну інформацію про артефакти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Арутюнова, Н.Д. (1982). Лингвистические проблемы референции. В: *Новое в зарубежной лингвистике. Логика и лингвистика (проблемы референции)*, 13, 5-40. Москва: Радуга.
- Багдасарьян, Н. (1994). Мир человека как культура. В: *Культурология*, (с. 120-147). Москва: Высшая школа.
- Красноглазов, А.Б. (1995). *Функционирование артефакта в культурно-семантическом пространстве*. (Дисс. д-ра филос. наук). Москва.
- Кубрякова, Е.С. (1981). *Типы языковых значений*. Москва: Наука.
- Кубрякова, Е.С. (1995). Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа). В: *Язык и наука конца 20 века*, (с. 144-238). Москва: РГУ.
- Рассел, Б. (1982). Дескрипции. В: *Новое в зарубежной лингвистике. Логика и лингвистика (проблемы референции)*, 13, 41-54. Москва: Радуга.
- Wartofsky, M.W. (1979). *Models: Representations and the Scientific Understanding*. Boston & London.